

FELSEFE DÜNYASI

2008/2 Sayı: 48

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Doç. Dr. Veli URHAN
Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

GABRIEL MARCEL'DE İNSAN, BİLİM, TEKNİK VE ANLAM İLİŞKİSİ ÜZERİNE*

Fulya BAYRAKTAR**

Gabriel Marcel (1889-1973), teknolojinin ve sahip olma arzusunun önceliğinin, ne-redeyse mutlak olduğu modern dünyada, insanın giderek itibar ve değer kaybettiğini, bu kaybın "ontolojik bir anlam kaybı" olduğunu ifade eder. Bilimin ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte, dünyayı değiştirebilme gücüne sahip olan insanın, bu gücüne rağmen, hatta bu güç dolayısı ile evrende kaybolmuştur. Bu kayboluş, insanla birlikte, varlığın da anlamının kayboluşudur, zira modern dünyada yalnızca bedeniyle ve fonksiyonuyla anlam kazanan insan için, insan tecrübesinin ontolojik değeri ve aşkınlığın gerekliliği kaybolmaktadır.

Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki Marcel, bilim ve teknolojinin karşısında değildir. O yalnızca, bilimin ve teknolojinin anlamlandırılması ile ilgili bir problematiğe dikkat çeker. Çünkü bu anlamlandırma, insanın insan olmağı bakımından anlamsızlaştırılmasına yol açmaktadır. Doğru bir şekilde anlamlandırıldığı sürece teknik ilerleme, insan aklının gerçek gücünün somutlaşması demek olduğu için, ve dış dünyanın görülebilir düzensizliğine bir kavranırlık ilkesi getirdiği için, kesin olarak iyi bir şeydir.¹ Ancak teknolojinin, parlak başarılarla ortaya koyduğu ve insanın hayranlık duyduğu ürünleri, tinsel olanı unutmamıza yol açmıştır çünkü insan, bu ürünleri âdeta varlık düzeyine yükseltmiş ve asıl varlık, ontolojik olarak anlam kaybetmiştir. İnsan, teknolojinin kendisine sunduklarını, sahip olunanlar alanında herhangi bir şey olarak bırakmamış ve yararlılıklarından dolayı onları kaybetme korkusu ile birlikte, onlara ve daha fazlasına sahip olma tutkusu geliştirmiştir. Dolayısıyla teknoloji, insanın yaşamını kolaylaştıran bir araç olmaktan çıkmış ve yaşamın hedefi, amacı hâline gelmiştir.² Yani teknoloji insan için olması gerekirken, insan teknoloji için olmuştur. İnsan, anlamını daha fazla teknoloji üretmekte bulmaktadır. Yani "sahip olunanlar", "olanlar" ile karışmaktadır. Bu noktada, "sahip olunanlar" ile "var olanlar" kavramlarının Marcel felsefesinin temel kavramları olduğunu ve teknoloji eleştirisinin bu kavramlar çerçevesinde şekillendiğini belirtmek gerekir.

Gabriel Marcel, "ben" in dışındakileri, "sahip olunanlar" ve "var olanlar" olarak ikiye ayırır. Sahip olunanlar, bizim dışımızda olan şeylerdir, ancak ben onları kendime katarım, kendime dâhil ederim. Marcel, bir bebeğin bile "o benimdir" tarzında bir egoizmle dünyayı algılamaya başladığını ve "o benimdir" veya "o benim değildir" diyerek nesnelere, "o ben değilim" diyerek öteki insanları, sonra "bu benim" diyerek bedenini

* Bu makale, "Gabriel Marcel'de Bağlanma" adıyla Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı.

¹ Gabriel Marcel, *Man Against Mass Society*, Trans. G.S. Fraser, Henry Regnery Co., Chicago, 1962, s. 41-42

² Gabriel Marcel, *The Existential Background of Human Dignity*, Harvard University Press, Massachusetts, 1971, s.160-161

algılamak biçiminde dünyaya katıldığını ya da dünyayı kendine kattığını söyler.³ Aslında, benim-var ya da bende-var şeklinde ifade edilen bu dâhil etme hâlini anlamlı kılan “ben”dir. Yine de, hayatta kalmak için ihtiyaç duyulan pratik gereksinimler bizi doğal olarak ve kolayca “eşyaya sahip olmak” ontolojik boyutuna iter. Kendi varoluşumuzun devamlılığı için eşyaya sahip olmak isteriz. Eşyaya sahip olmak, bir beceriye sahip olmak, bir fikre sahip olmak, ... hangisi olursa olsun sahip olmak, insanın kendine yabancılaşmasının hareket noktasıdır.⁴ Bu yabancılaşmanın giderek arttığı modern dünyada insanlar, istatistikî rakamlara indirgenmişlerdir. Artık sahip olmak, var olmaktan daha önemlidir. Dahası, giderek sahip olduklarımız bize sahip olmaya başlar.⁵ Bu ise, sahip oldukça artan bir biçimde, nesne tarafından sahiplenilmeye dönüşür. Marcel’in adına “boomerang faaliyeti” dediği bu ilişki, insanı gittikçe kendi gerçekliğinden ve asıl varlıktan uzaklaştırır.⁶ Bu süreçte bizler, sahip olduklarımız tarafından tüketiliriz ve sahip olduklarımızı biz sanırız. Burada sahip olmak, ister mülkiyet anlamında; bir eve, bir otomobile sahip olmak olsun, ister örtük anlamda bir sahiplik olsun, yani bir niteliğe, bir zevke sahip olmak olsun, durum aynıdır. Oysa “ben, bunların bütününe nazaran farklı ve asla bunlara irca edilemeyecek olanım. Sahip olduğum şeyler hakkında ilk ve kesin olarak söyleyebileceğim husus, onların bana göre ortaya çıkmaları, fakat benden, değerlendirildikleri varlık statüleri itibarıyla ayrı ve farklı olmalarıdır. Onlar bir “şeyler dünyası”; ben ise kendisi için bir “şeyler dünyası” olan, başka bir tabirle, herhangi bir biçimde bu şeylere doğru veya bu şeylerle bir ilişkiye sahip olanım.”⁷ Sahip olduklarımızı düşündüğümde, şeyler dünyası, bilimin de konusu olan bir “problem” hâlini alır. Oysa varlık olanı bilmek, bir problem karşısında elde edilecek olan türden bir bilme faaliyeti değil, bir yaşantı, bir tecrübedir. Görülüyor ki, Marcel’in bilim ve teknolojinin anlamlandırılışındaki bir yanlıgı dolayısı ile insanın “ontolojik bir anlam kaybı” yaşadığını ifade ederken kullandığı kavramlar, onun felsefesinin kendine has kavramlarıdır. Bu noktada, konuyu, bu kavramların özel anlamları çerçevesinde değerlendirmek gerektiği de ifade edilmelidir. Marcel’e göre benim dışındakiler; sahip olunanlar ve varlık olanlar, ayrı iki inceleme ve bilme alanını oluştururlar. Epistemolojik olarak bunlar; “problem” ve “sır” alanlarıdır. Bilim; şeyler dünyasını inceleyen, onları bir problem olarak ele alan bir disiplindir. Bilim, objektifleştirme ve objeleştirme eğilimi ile hareket eder. Bilimin bu metodunu, bütün diğer metotların yerine geçiremeyiz. Yani bu metodu evrenselleştiremeyiz. Felsefenin karşı karşıya olduğu ciddi tehlikelerden biridir bu. Zira felsefenin konusu, sahip olduklarımız değildir ve dolayısı ile objektifleştirme ya da objeleştirme yapamayacağım bir alandır. Varlık alanının bilgisi, bu nedenle “problem” değil,

³ Thomas Langan, “Existentialism and Phenomenology in France”, Recent Philosophy: Hegel to the Present, Random House, New York, 1966, s.378

⁴ A.g.e., s. 376

⁵ F. H. Heinemann, *Existentialism and the Modern Predicament*, Harper Torch Books, The Cloisten Library, New York, 1958, s.143

⁶ Sam Keen, Gabriel Marcel, Edit. D.E. Nineham and E.H. Robertson, Carey Kingsgate Press, London, 1967, s.15

⁷ Kenan Gürsoy, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1988, s. 41

bir "sır" bilgisidir.⁸ Sır, düşünülerek ulaşılan bir şey değildir. Sır, varoluşa ait olan bir şeydir. Bu nedenle hayatı, hayatın sırrını, ancak ona katılmak yoluyla anlayabiliriz.⁹ Katılım yoluyla kavranan "varlık sırrı", kişisel bir tecrübe gerektirir.¹⁰ Oysa problem karşısında alınan tavır, kişisel değildir. Yani kişilere bağlı değildir. Problem karşısında elde edilen bilgi de, insanın elbiseleri, gözlükleri, kalemi gibi, kendisine bağlı olan bir aidiyettir, mülkiyettir.

İnsanın problemler karşısında aldığı tavır bilimdir. Bilim, problemleri çözme faaliyetidir. Mevcut objeler üzerindeki bir tahlil çalışmasını ifade eder. Problemi çözme eyleminde ben, süje olurum, problem de obje. Yani bilim, karşımda bulunan, önüme konulmuş olanla meşgul olur. Bilim, açıkça tarif edilebilen soruları ve cevapları inceler.¹¹ Ancak, tabiatı gereği, karşımda ya da önüme olmayan, beni de kuşatan sorular vardır. Örneğin; "varlık nedir" gibi. Varlıkla yalnızca bir gözlemci gibi dışsal bir ilişki kurabilmem mümkün değildir. Şu halde, varlık alanında görülen "sahip olunan" ve "varlık olan" alan tarzındaki bir ikiliği, epistemolojik olarak da "problem" ve "sır" alanları şeklinde görmekteyiz. Marcel'e göre bunlar, iki tip refleksiyon gerektirir ve bunlardan ikincisi, yani sır üzerine refleksiyon, felsefenin işidir. Bu nedenle Marcel, bilimi değil, bilimin yönteminin genellenmesini eleştirir. Marcel'in tekniğe yönelttiği eleştiri de aynı şekilde tekniğin kendisine değil, teknolojinin ürünleri ile yoğunlaşan sahip olma tutkusudur. Ona göre, sahip olmaya konsantre olmuş olan insanlarda bir varlık kaybı (loss of being) ya da başka bir deyişle ontolojik bir eksiklik (ontological deficiency) söz konusudur.¹² Oysa insanın ontolojik bir gereklilik olarak, ontolojisinin icabı olarak duyduğu istek (ontological exigence), herhangi bir objeye duyulan bir gereksinim değil, bir "varlık talebi"dir. Bu bir "sahip olma" talebi değil, bir "var olma" talebidir. O halde varlığa, karşımda bulduğum bir obje muamelesi yapamam. Ontolojik olarak zaruri bir yöneliş olan, ontolojinin icabı olan bu isteği kavramak, bizi "sır" alanına götürür. Çünkü ontolojik istek, "var olmak" için duyulan bir istektir. Ontolojinin icabı olan bu istek, ontolojik sırrı yani "varlık sırrı"nı beraberinde getirir. Ontolojik istek, "varlık için ihtiyaç", ya da daha iyi bir ifade ile; bir "var olma ihtiyacı" demektir. Bu, varoluşsal bir ihtiyaçtır. Kendini gerçekleştirme ihtiyacı da diyebileceğimiz "ontolojik istek" aslında bir "ebedî olma ihtiyacı"dır. Bu nedenle insan, varlığa katılma çabasındadır. Ancak, ne bilimin objeleştirme metodunu kullanarak ve varlığı bir problemmiş gibi görerek, ne de teknolojinin sunduğu ve sahip olduğum şeylerin tutkusu ile varlığa katılabilirim. Varlığa, kendi varoluşumdan bağımsız olarak katılamam. Bu da, insanın somut varoluş durumlarıdır. Marcel, işte bu somut varoluş durumlarına, yani yaşama karşı bir ilgisizlik oluşturduğunu düşündüğü "soyutlama"ya da bu noktada karşı çıkar. Elbette, zihinsel bir işlem olarak soyutlama, düşünmenin temelinde yer almaktadır ancak onun çarpıtılarak,

⁸ Gabriel Marcel, *The Mystery of Being*, vol.1: Reflection and Mystery, Trans. G.S. Fraser, St. Augustine's Press, Indiana, 2001, s. 80

⁹ A.g.e., s. 109

¹⁰ Ernst Breisach, *Introduction to Modern Existentialism*, Grove Press, New York, 1962, s. 159

¹¹ Eric Matthews, *Twentieth – Century French Philosophy*, Edit. C. Butler, R. Evans and J. Skorupski, Oxford University Press, New York, 1996, s. 48

¹² F. H. Heinemann, a.g.e., s. 143

somut gerçekliği unutturacak boyuta ulaşması, Marcel'in "soyutlama ruhu" dediği ve karşısında olduğu bir tavidir. Çünkü bu, bilimin objektifleştirme, objeleştirme çabası ile aynı anlamı taşır.¹³ Soyutlama ile ilgi, asıl olandan kayar. İnsanın varoluşundan soyutlanarak, bir obje gibi algılanması mümkün değildir. Ben, kendimi bir obje olarak değerlendiremem, öyle yaparsam kendimi, kendim olmayan bir şey olarak ele almış olurum. Benim dışındaki bir şeyin mülkiyeti, bana aynı zamanda bir imkân verir: Reddedebilme imkânı. Bu, ona sahip olmayadabileceğim anlamını taşır. Oysa kendimi reddedemem. Çünkü kendim, benden başka bir şey değildir ve burada sahiplik yoktur.

Sahip olduklarımla kurduğum ilişkinin bu en büyük imkânını, yani reddedebilme imkânını kullanamaz isem, yani nesneye (objeye), olmazsa olmaz biçiminde bir arzu duyar, ona tutkuyla bağlanırsam, bu aşırı arzunun kendisi de başlı başına bir mülkiyet olur ve obje, süjeye sahip olur. Marcel'e göre ben'in asıl olmazsa olmazı varlıktır. Varlık, mülkiyete indirgenemez.¹⁴ Modern insanın önemli sorunlarından biri, varlığın mülkiyete indirgenmesi tehlikesidir. Tarih boyunca insan, daima kendi kaderi ve doğası hakkında sorular sormuştur. Ancak çağımızda insan, kendisi hakkında şüpheye düşmüştür. Evrendeki rotasını kaybetmiştir. Varoluşunun nedeni konusunda şüpheye düşen modern insan, yeryüzünü tahrip eden bir teknik güç kazanmaya başlamıştır. Bu tahrip edilen dünyada insan, kendi kendisinin problemi olan, huzursuz, hasta ve yıkıcı bir yaratığa dönüşmektedir.¹⁵ Marcel'e göre bu hastalığın en önemli sebebi, "insan tecrübesinin ontolojik ağırlığını" kaybetmesidir. Marcel'in adına "varlık talebi" ya da "aşkınlık gerekliliği" dediği şeyin kaybolmasıdır.¹⁶ Bunların yerini, bilimin ve teknolojik verilerin yanlış anlamlandırılması ile ortaya çıkan bir fonksiyon fikri almıştır. Artık insan, kendini ve ötekileri, sosyal veya biyolojik birer fonksiyon gibi görmeye başlamıştır. Şeref ve değer anlayışımız, toplumda yerine getirdiğimiz fonksiyonlara dayanmaya başlamış, yalnızca insan olmakta yatan içsel bir kutsiyet olduğu yolundaki bilinç kaybolmuştur. Marcel, metafizik alanda yaptığı "sahip olunanlar" ve "varlık olanlar" ayırımına dayanarak, bu bozulmanın sebebinin; insanı, sahip olduklarına indirgemek olduğunu ifade eder. İnsan, sahip olduklarına indirgenmiş ve sadece toplumun fonksiyonel parçaları olarak anlamlandırılmıştır. İnsanlar; tüketici, üretici, demiryolcu, şoför, pilot, profesör, bakkal ... vs. gibi, bir makinenin parçaları ya da toplumda ve ekonomide rol alan makineler gibi görülmektedir.¹⁷ Marcel'e göre insanın değeri, bu şekilde, yaptığı işe indirgenildiğinde de ontolojik anlam kaybolur.¹⁸ Böyle bir dünyada insanın, insanlık şerefi de kaybolur. Çünkü ben, yaptığım işten daha fazlasıyım. Elbette bir kimsenin ne yaptığı, ne olduğu açısından önemlidir fakat hiç kimse sadece bununla tarif edilemez. Fonksiyon bu kadar öne çıkarsa, insanın dünyası "sır" olma özelliğini kaybeder, her şey bir sebep-sonuç kategorisi ile sınırlanır. "Sır" fikrinin kaybolması, hayatı, hedefi olmayan bir seyahate dönüştürür. Oysa "sır", ontolojik katılımin kendisidir.¹⁹ İnsan, ontolojik katkı

¹³ Gabriel Marcel, *Metaphysical Journal*, Trans. B. Wall, Henry Regner Co., Chicago, 1952, s. IX

¹⁴ H.J. Blackham, *Six Existential Thinkers*, Routledge, London, 1965, s. 70

¹⁵ Sam Keen, a.g.e., s. 9

¹⁶ A.g.e., s. 9

¹⁷ Eric Matthews, a.g.e., s. 52

¹⁸ Gabriel Marcel, *The Philosophy of Existentialism*, Citadel Press Boks, New York, 2002, s. 13

¹⁹ Thomas Langan, a.g.e., s. 377

limda var olur. Varlığa katılamayan insan, topluma da katılamaz. Toplumsal katılım, yalnızca sosyal rol ve fonksiyona indirgendiğinde, birbirinden uzaklaşmış, yalıtılmış bireyler ortaya çıkar. Bu, trajik bir dünya oluşturur. Oysa insanın paylaşımı sevgi yoludur. Sevmek, hayran olmak ve umut etmek kapasitesi azaldıkça, insanın yabancılaşmayı aşma kapasitesi de azalır. Aslında birinin, ötekini sevmesi, ikisinin de varlığa katılma biçimidir. Marcel'e göre, "ben seni seviyorum" demek, ben seni varlık olarak onaylıyorum demektir ve sen, en azından benim için ölmeyeceksin demektir. Yani sevgi, sevileni varlık olarak onaylamaktır, onu ebedî olarak onaylamaktır.²⁰ Sevginin ve umudun kayboluşu, bilimsel ve fonksiyonel düşüncenin mutlaklaştırılması ile kaçınılmaz olarak gelen sonuçlardır. Bu nedenle bilimin ve teknolojinin işlevlerinin değil ama en azından insan açısından yüklendikleri anlamların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir ve felsefenin görevlerinden biri de, bu sorgulama ile birlikte, güçlü, umutlu bir realite düşüncesinin ortaya çıkabileceği insan tecrübesinin sahalarını keşfetmektir.

Marcel'e göre bilim ve teknoloji, normal alanlarının sınırlarını taşmamalı ve doğru kullanılmalıdır. Yani hayat, onların mülkiyeti olmamalı, onların yalnızca birer mülkiyet oldukları unutulmamalıdır. Tekniğin tehlikesi, onu kullanmakta değil, teknolojik bir mentalitenin kökleşmesinde yatar.²¹ Buradan doğacak olan bir diğer sıkıntı da, insanın teknolojiye dayanarak, kendisini anlam ve değer kaynağı olarak görmesidir.²² Böyle bir insanın dünyayı, kendi arzularını karşılamak için kullanması, dönüştürülmesi gereken salt madde olarak algılaması kaçınılmazdır. Tekniği doğru algılamazsa ve kendi "ontolojik anlamını" kaybederse insan, ancak kendi ürettiği teknolojinin ürünlerine hayran olur.²³ Böylece bir çeşit benlik ihtirasına kapılan insan, bir tür sorumluluk duygusu olan alçakgönüllülüğünden de uzaklaşır. Teknolojinin yanlış okunmasının yarattığı bu sınırsız güven, bizi kaçınılmaz olarak umutsuzluğa sürükler zira teknoloji bizi ölümlle sınırlayan bir hayatı aşamaz. Bundan kurtulmanın yolunu Marcel, kişi olma sürecinde görür.²⁴ Bireyin kişi olmadığı bir toplum, standart insanlar oluşturur ve Dostoyevski'nin de öngördüğü gibi böyle bir toplum, bir karınca topluluğuna benzer.²⁵ Bu toplumun bireyleri, çehresiz ve izole bireylerdir ve ancak bir yığın oluştururlar. Bu yığın insanı, sürekli bir derece kaybı, bir anlam kaybı içindedir.²⁶ İşte bilimin ve teknolojinin yanlış anlamlandırılmasının yarattığı bu trajik dünyada insanın, "ontolojik anlamını" yeniden bulması ve yeniden var olması gerekmektedir. Bunun için ihtiyaç duyulan gerçek güç sevgidir.²⁷ Yani, her bireyin ötekini varlık olarak onaylamasıdır, onu, "var olanlar" alanına çekmesidir. Yani her bireyin ötekini kişi olarak onaylaması, onu, sahip olduğu herhangi bir nesneden farklı, tıpkı kendisi gibi, kendisi için sahip olunanlar alanı bulunan, ama kendisine sahip olunamayan bir "ben" varlığı olarak görmesi gerekmektedir.

²⁰ Gabriel Marcel , *The Mystery of Being*, vol.2: Faith and Realty, Trans. G.S. Fraser, St. Augustine's Press, Indiana, s. 62

²¹ Gabriel Marcel, *Man Against Mass Society*, Trans. G.S. Fraser, Henry Regnery Co., Chicago, 1962, s. 61-62

²² Sam Keen, a.g.e., s. 11

²³ Gabriel Marcel, *Man Against Mass Society*, s. 64-66

²⁴ A.g.e., s. 70

²⁵ Sam Keen, a.g.e., s. 12

²⁶ Gabriel Marcel, *Man Against Mass Society*, s. 37

²⁷ Gabriel Marcel, *The Decline of Wisdom*, Philosophical Library, New York, 1955, s. 18

ABSTRACT

On The Relationship between Human, Science, Technology and Meaning in the Philosophy of Gabriel Marcel

In this essay, the criticism of science and technology of Gabriel Marcel was investigated. To Marcel, in the modern world, where the priority of technology and the desire of possession is almost absolute, human is gradually losing value and respect, and such kind of a loss is a "loss of ontological meaning". Marcel claimed that the modern man has the power of changing world in parallel with changing science and technology, but despite this power and even by this power he gets lost in the universe. Then, there exists a world in which man gains meaning only by means of his body and in such a world, his "ontological meaning" is lost. Man's perception of technology, which is the cause of his self-alienation, has driven him into isolation, hopelessness and uneasiness. In such a world, which Marcel called "broken world", love, hope, confidence and peace lose some of their meanings day to day. All those losses basically stem from man's desire to possess. In this essay, the process of the annihilation of the experiences of man in the person and the "ontological meaning loss" of the man of age were questioned with reference to the basic concepts of Marcellian philosophy, and Marcel's solutions for that case were discussed.

Key Words: Gabriel Marcel, loss of ontological meaning, criticism of science, self-alienation, existence.

Kaynaklar

- Blackham, H.J., *Six Existentialist Thinkers*, Routledge, London, 1965
Breisach, Ernst, *Introduction to Modern Existentialism*, Grove Press, New York, 1962
Gürsoy, Kenan, *Ekzistans ve Felsefe Üzerine Görüşler*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1988
Heinemann, F. H., *Existentialism and the Modern Predicament*, Harper Torch Books, The Cloisten Library, New York, 1958
Keen, Sam, *Gabriel Marcel*, Edit. D.E. Nineham and E.H. Robertson, Carey Kingsgate Press, London, 1967
Marcel, Gabriel, *Metaphysical Journal*, Trans. B. Wall, Henry Regnery Comp., Chicago, 1952
Marcel, Gabriel, *The Decline of Wisdom*, Philosophical Library, New York, 1955
Marcel, Gabriel, *Man Against Mass Society*, Trans. G.S. Fraser, Henry Regnery Comp., Chicago, 1962
Marcel, Gabriel, *The Existential Background of Human Dignity*, Harvard University Press, Massachusetts, 1971
Marcel, Gabriel, *The Mystery of Being*, vol.1: Reflection and Mystery, vol.2: Faith and Reality, Trans. G.S. Fraser, St. Augustine's Press, Indiana, 2001
Marcel, Gabriel, *The Philosophy of Existentialism*, Citadel Press Books, New York, 2002
Matthews, Eric, *Twentieth -Century French Philosophy*, Edit. C. Butler, R. Evans and J. Skorupski, Oxford University Press, New York, 1996
Langan, Thomas, "Existentialism and Phenomenology in France", *Recent Philosophy: Hegel to the Present*, Random House, New York, 1966